

MATICSÁK SÁNDOR EGYETEMI TANÁRI SZÉKFOGLALÓJA

2017. november 30-án, a Magyar Tudomány Napja rendezvénysorozat keretében tartotta meg egyetemi tanári székfoglalóját a Finnugor Nyelvtudományi Tanszék szeptemberben kinevezett új professzora, Maticsák Sándor.

Előadásának címe:

Német tudósok a 18. századi Oroszországban (egy expedíció és annak utóélete)

A Moszkva fennhatósága alatt egységesülő Orosz Birodalom a 16. század közepére elfoglalta az Arany Horda utódállamát, a Kazanyi Kánságot, ezáltal megnyílt a hódítások útja dél és kelet felé. A Volga-vidéken leigázták az ott élő törökségi (tatár, csuvas, baskír) és finnugor (mordvin, cseremis, votják) népeket, s innen kiindulva lassacskán elkezdtek terjeszkedni a Volga torkolatvidéke irányába. Sokkal gyorsabb és akadálymentesebb volt az útjuk kelet felé. Jermak kozák atamán csapatai gyorsan meghódították Szibéria nyugati részeit, majd a 17. század végére az egész hatalmas térség a birtokukba jutott.

Nagy Péter, a felvilágosult cár megreformálta az orosz közigazgatást, s emellett fontosnak tartotta a tudomány fejlesztését is. Uralkodása végéig alapította meg a Tudományos Akadémiát, amely célul tűzte ki a birodalom keleti területeinek feltérképezését. Péter 1724-ben egy expedíció szervezésére adott utasítást, melynek célja a Csendes-óceán vidékének feltárása, valamint az Ázsia és Amerika közötti átjáró megtalálása volt. Az expedíció vezetőjévé a dán Vitus Beringet nevezték ki, aki 1729-ben átkelt a később róla elnevezett szoroson, s áthajózott a Csukcs-tengerbe.

Bering, visszatérve Pétervárra, rögtön javaslatot tett egy új expedíció indítására, amely 1733 és 1743 között, hét külön egységet alkotva feltérképezte Észak-Oroszország partjait Arhangelszktől egészen a japán szigetekig. A kutatók feltárták a szibériai folyók torkolatvidékét, s kitűnő térképeket készítettek Szibériáról.

A tengeri felfedezőutak mellett fontos feladatuknak tartották Szibéria földrajzi, botanikai és etnográfiai leírását is. Erre a célra szervezték meg a nyolcadik egységet, ez volt az akadémikusok csapata. Ennek egyik vezetőjévé a német **Gerhard Friedrich Müllert** nevezték ki. A tudósok különítménye 1733 őszén ért Kazanyba, ahol néhány hónapot töltöttek. Ez idő alatt Müller összegyűjtötte egy nyolcnyelvű szójegyzéknek az anyagát (német, tatár, cseremis, csuvas, votják, mordvin, permi, zürjén). Ezt a listát 1759-ben jelentette meg.

Az akadémikusok expedíciója Kazanyból továbbutazott Szibériába, s – elsősorban Jakutskban és Irkutskban állomásozva – felderítették a keleti térséget. Müller feladata az archívumok és régészeti emlékek vizsgálata volt, más tudósok meteorológiai, botanikai, geológiai megfigyeléseket végeztek.

Müller az út során megbetegedett, pótlására a pétervári akadémia egy másik német származású tudóst küldött ki. **Johann Eberhard Fischer** 1740-től folytatta a megkezdett munkát. Hazatérve, 1747-ben Fischer benyújtott egy kéziratos szótárt az akadémiának, amely negyven nyelvből tartalmazott adatokat.

Müller az ötvenes években, immáron Pétervárott elkezdte sajtó alá rendezni szibériai gyűjtését, de az akadémia elégedetlen volt munkájának iramával, ezért Fischerre testálták ezt a feladatot. Fischer meg is jelentette Müller anyagát – eléggé vitatható módon, csak a saját neve alatt. 1767-ben elküldte szójegyzékét A. L. Schlözernek, a göttingeni egyetem történészprofesszorának is, ez a kézirat a *Vocabularium Sibiricum*. Tudós körökben régóta vitatkoznak arról, mennyiben tekinthető a *Vocabularium* Fischer önálló művének.

A székfoglaló előadásban Maticsák Sándor – Müller és Fischer szótárai mordvin anyagának részletesen elemzése révén – bemutatta, hogy Fischer saját neve alatt jelentette meg Müller anyagát.